

רשב"י בורח ומתחבא במערה, מחמת שנרדף ע"י האומה הרומאית, על דבריו במחלוקתו עם רבי יהודה בשאלה: האם רומי היא אומה נאה, שתיקנה גשרים, שווקים ומרחצאות לטובת התושבים, או שהכל עשתה לצורך עצמה. לעתיד לבוא, באה רומי לפני הקב"ה וטוענת: תיקנו גשרים, שווקים, מרחצאות, והכל בשביל ישראל. יושב בשמים ישחק למו, הכל עשיתם לצורך עצמכם. יוצאת רומי בפחי נפש. נמצא, לכאורה, שהקב"ה הכריע שלא כרבי יהודה. האמנם? ויש להעמיק בשורש הדברים, והמסקנות מחייבות גם אותנו.

- א. ויכוח התנאים על מעשיה של רומי
- ב. משפטה של רומי לעתיד לבוא
- ג. וכי רבי יהודה מסכים עם טענת רומי?
- ד. תכלית העולם: עיסוק ישראל בתורה
- ה. תכלית הגויים לדאוג לקיום התורה בישראל
- ו. שכו תלוי בידיעת התכלית?
- ז. מעשיהם של הגויים בפועל הם עבור ישראל
- ח. תכלית השווקים והמרחצאות
- ט. הגדרת המציאות: פיזית או ערכית
- י. במבחן עולם האמת גם רבי יהודה מודה
- יא. עשייה טבעית ועשייה עפ"י תורה

הערה: הדברים נכתבו לצורך לימוד, ובשום אופן לא להלכה

ד פ י - ע י ו ן

ב

א. ויכוח התנאים על מעשיה של רומי

הגמרא (במסכת שבת דף ל"ג): דיתבי רבי יהודה ורבי יוסי ורבי שמעון ויתבי יהודה בן גרים גביהו, פתח רבי יהודה ואמר: כמה נאים מעשיהן של אומה זו, תקנו שווקים, תקנו גשרים, תקנו מרחצאות. רבי יוסי שתק. נענה רשב"י ואמר: כל מה שתקנו לא תקנו אלא לצורך עצמן, תקנו שווקים – להושיב בהן זונות, מרחצאות – לעדן בהן עצמן, גשרים – ליטול מהן מכס. הלך יהודה בן גרים וסיפר דבריהם ונשמעו למלכות. אמרו: יהודה שעילה – יתעלה, יוסי ששתק – יגלה לציפורי, שמעון שגינה – ייהרג. אזל הוא ובריה וכו'. והמשך הגמרא ידוע, שברחו למערה, ונעשה נס, ושהו שם שנים עשרה שנה, ואח"כ שנה נוספת וכו'.

ויש להבין, מה הנושא שעליו דנו בסוגיה זו, שהרי מה איכפת לנו מדוע עשו הרומאים את שווקיהם ומרחצותיהם?

ב. משפטה של רומי לעתיד לבוא

אלא פשוט שהעיסוק בזה הוא ברומי של עולם, הן בגלל שהשאלה נידונת ע"י התנאים, והן – וזו ראייה חזקה – בגלל שלעתיד לבוא גם הקב"ה, במשפטם של אומות העולם, **מתעסק באותה שאלה בדיוק**, כדלקמן.

הגמרא (במסכת עבודה זרה דף ג'): מספרת על שלעתיד לבוא מביא הקדוש ברוך הוא ספר תורה, מניחו בחיקו ואומר: מי שעסק בה יבוא וייטול שכרו. מיד מתקבצין ובאין עובדי כוכבים בערבובי... נכנסה לפניו מלכות רומי... אמר להם הקב"ה במאי עסקתם? אומרים לפניו: רבש"ע, הרבה שווקים תקנינו, הרבה מרחצאות עשינו, הרבה כסף וזהב הרבינו, **וכולם לא עשינו אלא בשביל ישראל כדי שיתעסקו בתורה**. אמר להם הקב"ה: שוטים שבעולם, כל מה שעשיתם **לצורך עצמכם עשיתם**, תקנתם שווקים להושיב בהן זונות, מרחצאות לעדן בהן עצמכם, כסף וזהב שלי הוא, שנאמר "לי הכסף ולי הזהב נאם ד' צבא-ות", כלום יש בכם מגיד זאת [שנאמר "מי בכם יגיד זאת"] ואין "זאת" אלא תורה, שנאמר "וזאת התורה אשר שם משה". מיד יצאו בפחי נפש, יצאת מלכות רומי ונכנסה מלכות פרס וכו'.

מוכח שהנושא שעליו דיברו התנאים לא רק שיש בו חשיבות, אלא **חשיבותו היא ברום המעלה**, שהרי הנושא שייך לתכלית העולם. וננסה לעיין ולרדת אל פישרו.

ד פ י - ע י ו ן

ג. וכי רבי יהודה מסכים עם טענת רומי?

וכפי שכבר צויין בראש השיעור – יוצא מהשוואת הסוגיות (במסכת שבת לגבי וויכוח התנאים ובמסכת עבודה זרה לגבי משפט האומות לפני השי"ת) **שדברי האומות הן לפי רבי יהודה, ותשובת הקב"ה היא לפי רבי שמעון**. ויש להקשות על דברי רבי יהודה: וכי דבריו הם אותה טענה שהקב"ה פורץ? א"כ אין לך פירכא גדולה מזו לשיטתו של רבי יהודה! וא"כ מה בדיוק החילוק וההבנה בדבריו של רבי יהודה?

ובמהרש"א (בחי'דושי אגדות, שבת ל"ג): כבר התייחס לקושיה זו על דברי רבי יהודה, וביאר שבוודאי **רבי יהודה מסכים עם רבי שמעון** שכל מה שעשו – עשו לעצמם, ורק אמר את הדברים באופן שתום מתוך יראת המלכות. ועיקר החידוש בגמרא שבמסכת ע"ז בתביעת הקב"ה כלפיהם אינה לגבי מה הם עשו, אלא **לאיזו תכלית**, ובזה רבי יהודה לא אמר כלום שלא כדברי הקב"ה. א"כ לא קשיא מידי.

ובחיד"א (בספ"ר פתח עיניים בתחילת מסכת עבודה זרה) כתב שכוונת רבי יהודה היא שהגם שכוונתם של הגוים היא לצורך עצמם וכיוצא – מכל מקום מאלו העניינים נמשכה הנאה לישראל שאינם טורחים, וזה שאמר "כמה נאים מעשיהם" וכו' אף שכוונתם לדבר אחר – מעשיהם נאים, שנמשך הנאה לישראל ופשוט. ובביאור דבריו: "כמה נאים מעשיהם" הולך **על התוצאה, ולא על המעשים עצמם**, שהתוצאה היא מאד נאה לטובת ישראל, וממילא אין כל קשר בין דברי רבי יהודה ובין משפט הקב"ה, שדן את מעשיהם ולא את תוצאת מעשיהם.

ובהמשך הדברים נראה, בס"ד, עומק בדברי המהרש"א והחיד"א, שמחלוקת רבי יהודה ורבי שמעון היא ברובד אחר, **ואין בזה שום סתירה לטענות נגד האומות**, שבמסכת ע"ז. ההיפך – יש בכך **המשכיות רעיונית** בעלת השלכה מוסרית לגבינו.

ד. תכלית העולם: עיסוק ישראל בתורה

בוודאי **שהדבר החשוב בבריאה זה עם ישראל**, והמעשה החשוב ביותר בבריאה הוא **העיסוק בתורה**, וכבר בתחילת התורה, בראשית הבריאה – על הפסוק "בראשית ברא אלוקים" – מביא רש"י את המדרש: **"בראשית"** – בשביל ראשית, אלו ישראל

ד פ י - ע י ו ן

T

שנאמר עליהן "ראשית תבואתנו" (ירמיהו פרק ב). ובשביל **התורה** שנקראת "ראשית דרכו" (משלי פרק ח).

ואכן – במשפט הקב"ה ביום הדין הגדול והנורא – נעמדים הכל לדין על הקשר לתורה, וכדברי הקב"ה (בתחילת מסכת עבודה זרה דף ב.), **שמי שעסק בתורה** יבוא ויקבל את שכרו. זה העיקר, לפני כל שאר הדברים – העיסוק בתורה, והקשר לתורה. על רקע זה יש לבחון את תכליתם של כל הנבראים בעולם – כיצד הם קשורים לתורה.

ה. תכלית הגויים לדאוג לקיום התורה בישראל

ואם הבינונו את חשיבות התורה, שהיא עיקר תכלית הבריאה, מתגלה המשמעות העצומה לידיעה **שרק בני ישראל קיבלו אותה**, וכל שאר האומות דחור (כמובא בגמרא במסכת שבת דף פ"ח, "מה כתיב בה...אי הכי לא בעינא וכו'") – **א"כ צריך להבין לשם מה צריך בעולם את הגויים**, והרי הם אינם עוסקים בתורה, ואם לא בריתי יומם ולילה – חוקות שמים וארץ לא שמת, א"כ מה תכליתם?

ושאלה זו מצינו **אפילו לגבי האשה**, שאמנם היא חלק מעם ישראל, וחייבת בחלק ניכר מהמצוות, אלא **שחלק התורה חסר לה**. ואם אינה עוסקת בתורה – שואלים לגביה (בגמרא במסכת ברכות דף י"ז.) "נשים במאי זכיין", שיש הוא אמינא שאין לה כל זכות, כיוון שאינה קשורה לתורה.

אלא שלגבי האשה מתרצים, שאכן יש **קשר הדוק בין האשה ובין קיום התורה**, ושכרה הוא בכך ששולחת את בעלה ואת בניה ללמוד, וממתינה להם, ובכך היא **עוטפת אותם ואת תורתם הן בהלון והן בחזור**, ונמצא שכל תורתם היא בזכותה. וזה נושא שצריך להאריך בו בנפרד, ואין כאן מקומו.

אבל לגבי הגויים – לא מצאנו נדון כזה, אלא בסוגיות שלפנינו, שאם לא נמצא את הקשר בין מעשיהם לבין תועלת לישראל ולתורתם של ישראל – באמת **אין להם שום זכות קיום!**

וזה הפשט בדברי רומי, שכל הגשרים והשווקים והמרחצאות היו **בשביל ישראל שיעסקו בתורה**. ברגע זה, של אחרית הימים, כבר הכל גלוי וידוע, וגם הגויים יודעים

ה

ד פ י - ע י ו ן

עתה שצריך לחפש זכות אמיתית כדי לקבל שכר. זכות זו היא רק בקשר שימצאו לקיום ישראל וללימוד התורה.

1. שכר תלוי בידיעת התכלית?

ויש להקשות, אם בשלב של חיי העולם הזה אין הגויים יודעים שכל תכליתם היא למען ישראל והתורה – מה יש להלין עליהם שלא הגשימו את תכליתם? והרי אין הקב"ה בא בטרוניא עם בריותיו (כמוכח בהמשך סוגייתנו במסכת עבודה זרה, דף ג., שבגלל מידה זו נתן להם ניסיון נוסף של מצוות סוכה, אולי יעמדו בזה ויקבלו את שכרם).

ויש בדבר שתי תשובות:

- **ראשית** – אפילו אם נניח שהגויים לא ידעו את תכליתם, והרי הם אנוסים בכך שלא עבדו כל חייהם רק למען מטרת קידום ישראל והתורה – עדיין אין זו סיבה להעניק להם עולם הבא, כי אמנם למדנו בגמרא (במסכת בבא קמא דף כ"ח: ובמסכת נדרים דף כ"ז. והמקור הוא בפסוק "ולנערה לא תעשה דבר") **"אונס – רחמנא פטריה"** (הקב"ה פוטר את האדם ממעשים שעשה באונס), אבל – קיים גם הכלל **"אונסא – לאו כמאן דעביד דמי"** (דהיינו: אונס אינו נחשב כעשייה), ובהרחבה: אונס – רחמנא פטריה מעונש, אבל אין דבר כזה שאונס יזכה בקבלת פרס (משל לאדם לא שילם בזמן את חשבון הארנונה, ויבוא באיחור אל הפקיד ויראה לו מסמך על שהיה אונס, שהיה מאושפז בבית החולים – ייתכן שימחלו לו על הקנס שמחמת האיחור, אבל אם אדם היה מועמד לזכות בחידון נושא פרסים, וביום המיועד נפל למשכב והפסיד את החידון, לא יוכל לטעון לקבל את הפרס הגדול, מפני שהיה אונס, שבוודאי אין שום הגיון לקבל שכר על אי עשייה). אי"כ אמנם אפילו אם הגויים לא ייענשו, כיוון שלא ידעו מה מוטל עליהם לעשות, מכל מקום – גם זכאות לקבלת שכר אין להם. ולכן פשוט שרק "מי שעסק בתורה – יבוא ויקבל שכר".

- **וביתר** – אפילו אם אין הגויים עושים כפי תכליתם, אבל בוודאי שכאשר הם עושים נגד תכליתם – בוודאי ובוודאי שאין הם זכאים לכל שכר. וכל ההיסטוריה מעידה על התעללויות ורדיפות של הגויים ביהודים, שכל פשעם היה עצם יהדותם ורצונם לשמור על קיום התורה. ובהמשך השיעור נבין את המניע למעשים אלו.

ד פ י - ע י ו ן

1

- **שנית** – אין זה נכון לומר שהגויים אינם יודעים את תכליתם, שהרי תכלית הגויים עברה במסורת, כנאמר ב"תנא דבי אליהו רבא" (פרק כ"ד-ג): אמר ליה אליפז לעמלק: בני, ישראל יורשין העולם הזה והעולם הבא. לכן **לך עכשיו וחפור להם בורות שיחין ומערות** של מים כדי לשתות הן ומקניהן והכן להם דרכים. **אם תעשה כן תזכה ותיירש ותנחל ותבוא לעולם הבא**. אבל הוא לא עשה כן, אלא כיוון שאמר לו רישומו של דבר – שתק, ומיד יצא עמלק להחריב את העולם, שנאמר (שמות יח) "ויבוא עמלק וילחם עם ישראל ברפידים". וכו'.

ושמענו מכאן **שבשורש הדבר** (כפי שעבר להם במסורת מיצחק אבינו דרך עשו, אליפז, עמלק "ראשית גויים") **הגויים כן יודעים מהי תכליתם האמיתית**. ומה שהחליטו לא להגשים תכלית זו, אלא ההיפך "ויבוא עמלק וילחם עם ישראל ברפידים" – **זו היפך תכליתם**, ועל כך לא רק שאינם זכאים לשכר, אלא על זה גם מגיע עונש.

וכך יש לבאר גם את מזמור קי"ז בתהילים: "הללו את ד' כל גויים, שבחוהו כל העמים, כי גבר עלינו חסדו, ואמת ד' לעולם הללוי-ה". וביארו המפרשים שיש כאן **הודעה לגויים מהי תכליתם האמיתית**, וכשיידעו על זה – יוכלו לשמוח בזה, כי עלייתם של ישראל היא לטובתם.

עכ"פ לענייננו מתבאר **שתפקיד העמים הם להכין את צרכי ישראל בעולם, כדי שילמדו תורה**, ועל ידי זה יזכו גם הם לעוה"ב.

ז. מעשיהם של הגויים בפועל הם עבור ישראל

והוויכוח עם הגויים הוא רק על ידיעתם את תכליתם, אבל אין כלל וויכוח **שתכלית הבריאה נעשית גם ללא ידיעתם**, בוודאי שכל מה שעשו הוא באמת למען ישראל.

הרמב"ם (בהקדמתו לפירוש המשנה) מלמדנו איך בנוי העולם, וכיצד כל תכלית הבריאה היא לשימוש האדם השלם בעבודתו, וכך דבריו לגבי תכלית מעשיהם של בני אדם: מדוע המציא הקב"ה את כל האנשים אשר לא יציירו מושכל לנפשם... מפני שהאדם חסר מאד ומצטרך לדברים רבים, והיה נצרך ללמוד החרישה והקצירה, ואין בחיי מתושלח מה שיספיק ללמוד אלו המלאכות. על כן נמצאו שאר בני אדם לתקן אלו

ד פ י - ע י ו ן

המעשים הצריכים אליהם במדינה כדי שימצא החכם צורכו מזומן לפניו, ותתיישב הארץ ותהיה מצויה...

ואם יאמר איש, שהרי אנו רואים שוטה וכסיל, והוא שוקט בעולם, לא ייגע בה, ואחרים עובדים אותו ומתעסקים בעיסוקיו, ואפשר שיהיה המשתמש בעסקיו איש חכם ונבון – אין הדבר כאשר יחשוב, (שהרי) מנוחת הכסיל הוא כמו כן עובד ומכין הטוב ההוא לאיש אשר חפץ הבורא לתיתו לו, ואע"פ שהוא נח – ברוב ממונו ורכושו יצווה לעבדיו לבנות ארמון כליל היופי ולנטוע כרם חשוב, כמו שיעשו המלכים. ואפשר שיהיה הארמון ההוא מזומן לאיש חסיד ובא באחרית הימים ויחסה יום אחד בצל קיר מהקירות ההם, ויהיה לו סיבה להינצל ממוות, כמו שאמר (איוב כ"ז) "יכין וצדיק ילבש", או יקחו מן הכרם ההוא כוס יין יום אחד לעשות ממנו צרי, וימלט בה מן המוות איש תמים ושלם אשר נשכו האפעה. וכן מנהג הקב"ה וחכמתו אשר העביד בה הטבע עצות מרחוק אמונה אומן.

וכך הוא גם בזוהר (פרשת בראשית דף ק"ח.ה.) הקב"ה מוציא עובר (גוי) לעולם, אע"פ שיהיה רשע, אבל אם הוא יציל אדם מישראל ממייתה משונה או שיעשה טובה אחת וכו'.

והגרי"ז מוכיח זאת מהגמרא דידן (במסכת עבודה זרה הנ"ל), שלעתיד לבוא, כשיבואו אומות העולם להתגדר בזכות זו שהכל עשו למען ישראל, והקב"ה לא אומר להם "שקרנים" אלא "שוטים", שאכן כל מה שעשיתם באמת הכל היה למען ישראל, אבל אתם התכוונתם הפוך.

לדוגמה: קידוש שם שמים יצא מפרעה מלך מצרים, בין באפשרות שהיה מודה "ד' הוא האלוקים" ובין ע"י עשר המכות. נמצא שהגויים (וכמוהם כל הבריה) כפויים לתועלת הנדרשת מהם, והשאלה היא רק באיזו דרך תגיע תועלת זו, בצורה חיובית – אילו היו עושים מרצונם בהתאם לתכליתם, או שלילית – שמתקדש שם שמיים ע"י שהם נענשים. וממילא אילו הגויים היו בוחרים באפשרות הנכונה – המעשה עצמו יכול להתפרש גם לטובה.

ד פ י - ע י ו ן

ח

ומסוגיה זו למדנו, שאכן כל דבר שהגויים עושים הוא אכן בשביל ישראל. אנו מאמינים באמונה שלימה, שכל גרגר אורז נברא לתכליתו, ומהי תכליתו – עקרונית כדי שיברכו עליו יהודים שומרי מצוות. הגר"ח היה אומר שמסילת הברזל שנסללה מפטרבורג לברלין הרי היא בשביל שבן ישיבה יוכל בקלות לנסוע לישיבת וואלוז'ין.

ובדורות האחרונים ראינו כדבר מוחשי את דברי הרמב"ם והזוהר הנ"ל (התפעלות אוחזת בכל שומע על ניסי הצלת ישיבת מיר, בבריחתם באמצעות הרכבת הטראנס סיבירית, במסילה בת אלפי קילומטרים, שבנו אותה אלפי איש בשנים רבות, ללא שימוש רב, עד שנצטרכה לכך שבחורי ישיבת מיר יוכלו לברוח לשנחאי, וכן ביהכנ"ס הענק "בית אהרון" בשנחאי, שנראה שנבנה למען הישיבה, שילמדו שם תורה, ואכן מיד בתום השימוש – הופץ המבנה ע"י האויבים).

ח. תכלית השוקים והמרחצאות

ואפשר להקשות: וכי יש חשיבות לשוקים, מרחצאות, מטבעות, שזה **עמלם של הרומיים כל החיים**, וכי ישראל צריכים דברים כאלה? הרי שוקים – תכליתם להושיב בהם זונות, גשרים – תכליתם למיסים וכו', א"כ מה תועלת בהם?

אלא שלמרבה ההפתעה – הגמרא (במסכת שבת שם) מספרת, שכשיצא רבי שמעון מהמערה, חיפש לעשות מעשים טובים כנגד הניסים שהיו לו, ולמד זאת מיעקב אבינו, "ויחן את פני העיר", שתיקן **שוקים, מרחצאות ומטבע!** למדנו אם כן שכל דבר – תלוי **איך עושים ולמען מה עושים**, מרחץ אפשר כדי לעדן את הבשר ולהתפנק ברחיצה ובסיכה, ואפשר כדי להיטהר ולהזדכך, מטבע אפשרי להפקעה וספסרות, ואפשרי גם לצדקה, וכו'.

ומעתה מתחזקת הטענה נגד אומות העולם, שלא רק המטרה שונה, אלא **שסופו של הביצוע הוכיח על כוונתם להשחתת העולם** ולא לקיומו. שרואים שיש תכלית טובה לבתי מרחץ ולשוקים, והם החליטו להופכם לכלי לרדיפת ממון וזונות. יעקב אבינו הוכיח שיייתכן להשתמש באותם כלים בדיוק לצורך הטוב, ההפך הגמור מעשייתם וכוונתם של האומות.

ד פ י - ע י ו ן

ט. הגדרת המציאות: פיזית או ערכית

ועתה נבוא לבאר את מחלוקת רבי יהודה ורבי שמעון, והמתבונן יראה שיש וויכוח ביניהם כמעט בכל התורה מהי נקודת המבחן של כל דבר בעולם: היותו בפועל, מבחינה מציאותית, או שאין משמעות למה שנעשה בפועל ללא משמעותו הערכית.

הבה נסייר בכמה מחלוקות בין רבי יהודה לרבי שמעון, ונראה שבכולן עובר ויכוח זה כחוט השני:

- **ביעור חמץ**: במשנה מסכת פסחים (פ"ב מ"א) לרבי יהודה נדרש "תשביתו" – לבערו מן העולם. לרבי שמעון [חכמים] – אף מפורר וזורה לרוח (כלומר לא אכפת לו שהדבר יהיה בעולם, אבל משמעותו כחמץ התבטלה, וזה מספיק, כדי שהדבר לא ייקרא "נמצא בעולם").

- **השבתת חיה רעה מן הארץ**: (בפרשת בחוקותי, בחלק הברכות), כתוב בתורת כהנים: רבי יהודה אומר "מעבירים מן הארץ", רבי שמעון אומר: "משביתם שלא יזיקו". ושוב מוכח שלפי רבי יהודה צריך שלא יהיו בפועל, אבל לפי רבי שמעון לא אכפת שיהיו, ובלבד שמהותן תשתנה.

- **מלאכה שאינה צריכה לגופה**: החופר גומא בשבת, ואינו צריך אלא לעפרה (שבת ע"ג:) – רבי יהודה מחייב (כיוון שסוף סוף אותה מלאכה נעשתה) ורבי שמעון פוטר (שלא זאת צורת המלאכה המותאמת לפי כוונת הבורא).

- **אינו מתכוון**: רבי שמעון אומר גורר אדם מיטה, כסא וספסל, ובלבד שלא יתכוון לעשות חריץ (שבת כ"ב.), זהו איסור דרבנן הנקרא "אינו מתכוון", שרבי יהודה אוסר (אפילו שהמלאכה היא רק החלק המעשי, אפילו ללא כוונתה) ורבי שמעון פוטר (כיוון שחסרה המחשבה הנכונה).

- **הנאה בעל כורחו**: הגמרא (במסכת פסחים דף כ"ה.) מביאה דוגמאות להנאה הבאה לאדם בעל כורחו, כגון לגבי הנאה מבית המקדש, מאבידה, מכלאים – הגמרא תולה הכל במחלוקת זו של "אינו מתכוון".

- **מצוות צריכות כוונה**: שיטת האבני נזר, שכך דרכם של רבי יהודה ורבי שמעון בכל המצוות, לגבי השאלה אם "מצוות צריכות כוונה", שאם אדם תקע בשופר ללא כוונה, או היה קורא בתורה והגיע זמן קריאת שמע – הכל תלוי במחלוקת זו. לרבי יהודה יצא, כי עשה את גוף המצווה, ולרבי שמעון – לא יצא, כי הכל תלוי ברצון הנשמה, וכאן לא היה רצון זה.

ד פ י - ע י ו ן

וממילא גם **בענייננו** – יש לומר שנחלקו (במחלוקת שהיא ברומו של עולם, כדלעיל) אם יש להעריך את מעשיה של רומי כמעשים "נאים":

- **לפי רבי יהודה** שייך להודות לאדם על מעשה טוב שעשה, גם אם לא התכוון להיטיב בו (ואפילו שפרצו גדרות עולם במעשיהם, והפכוהו לרע בעצם – מכל מקום, אם עדיין שייך להשתמש בו גם לשימוש טוב – נשאר מקום לתת להם בזה מעט זכות). ואין מחלוקת שגשרים ושווקים ומרחצאות הם **עקרונית** דברים טובים, שאפשר להשתמש בהם לצורך האדם השלם העוסק בתורה.
- **אלא שרבי שמעון מתנגד לכך**, שאם מחשבתם היתה פסולה, ועשו הכל לצורך עצמם – אין ערך למעשיהם, ואי אפשר להודות להם.

שיטת רבי שמעון, החולק עם רבי יהודה, להראות לנו **שיש לבחון כל דבר בפנימיותו**, עד כמה שידנינו מגעת. ומכאן דרשתו (רש"י בתחילת פרשת וישלח מביא את הספרי פרשת בהעלותך) "אמר רשב"י **הלכה בידוע שעשו שונא לישראל**", כלומר גם כאשר בחיצוניות הכל נראה תקין וידידותי – דע לך שיש מולך שונא. וידועה ההנהגה הקדומה כאשר היה לישראל דין ודברים עם מלכי הגויים – היו קוראים קודם את פרשת וישלח, כדי ללמוד משם היאך מתמודדים עם גוי, שנראה לך כאח, ובעצם הוא עשו הרשע.

[אחת הדוגמאות למושכל זה היתה כשהשלטון הרוסי נתן אפשרות ליהודים לרשום את עצמם כיהודים שווי זכויות, ע"י רישום פרטיהם האישיים ברישומי המדינה. הגר"ח מוואלוז'ין התנגד לרישום זה. לבסוף התברר שהרישום נועד לצורך גיוס לצבא. וכשהתפעלו מרוח הקודש של הגר"ח, נענה ואמר: אין בזה שום רוח הקודש, אלא שלמדתי בתורה שעשו שונא ליעקב, ובמעשיו מתכוון להרע, ואיני צריך לטרוח ולחשוב איפה ומה הרוע, אבל זו וודאי רעה].

י. במבחן עולם האמת גם רבי יהודה מודה

אמנם כשבאים לבחון את המעשה מבחינה ערכית, לפי עולם הנשמות, **לפי מבחן משפט עולם האמת** – כאן, בבי"ד של מעלה, **גם רבי יהודה מודה**, שאם לא נשאר ערך פנימי למעשה – אין לו חשיבות.

יא

ד פ י - ע י ו ן

וממילא בוודאי שאין סתירה בין דעתו של רבי יהודה, על תועלת בחפץ בעולם הזה, ובין משפט הקב"ה את רומי, לגבי קיום תכליתם האמיתית בעולם הגמול.

ובכך אפשר, כאמור לעיל, גם להבין את טענת רומי לפני הקב"ה, שפשוט שגם הם מבינים עתה, ברגע האמת, שאין משמעות לכל מעשיהם, ולכן הם מבקשים שכך רק על מה שעשו, בחלק שהועיל באמת לישראל, שסוף סוף גם הם נהנו ויכלו ללמוד יותר תורה, הגיעו יותר מהר לישיבה בגלל הגשרים והכבישים החדשים, את החלק הזה של השכר הם מבקשים.

יא. עשייה טבעית ועשייה עפ"י תורה

ועדיין יש להבין אם המחלוקת בין רבי יהודה ובין רבי שמעון היא, כפי שלמדנו עד עכשיו, מהקצה לקצה (עשייה שיש בה חשיבות, או שעשייה ריקנית ללא תוכן פנימי) או שאולי ישנה הבנה נוספת, דקה יותר, בביאור מחלוקתם.

ואולי אפשר לומר ביאור אחר, וזה יסביר גם את דברי הקב"ה לאומות, מדוע אמר "שוטים" ולא אמר "שקרנים".

שהאמת היא שיש בגויים את היסוד, היכולת וכל התנאים הנדרשים לעשות את תכליתם למען ישראל ותורתם, כמו שציווה אליפז את עמלק (כדלעיל בתנא דבי אליהו).

ואכן יסוד האופי של אומות העולם, שהם באמת עושים דברים יפים ותועלתיים ("חכמה בגויים – תאמין", ומותר להשתמש בדברים המוצלחים שייצרו בעולם, בבחינת "יפיפותו של יפת תשכון באהלי שם"), ויש בהם גם מידות ונימוסים טובים, וישרות מסויימת (ומי שמסתובב בארצות הגויים, יכול להבחין בשמירה על ניקיון, נימוסים והליכות, ועוד פרטים חיוביים רבים, שנובעים מטיבעם הראשוני) – עד שנראה לכאורה שהכל שפיר. ולזה כיוון רבי יהודה באומרו "כמה נאים מעשיה של אומה זו", שאכן לית מאן דפליג שהשווקים, הגשרים והמרחצאות, וכל שאר הבניינים וההמצאות – תועלת מרובה יש בהם.

ורבי שמעון אינו מתווכח על עובדות אלה, אלא טענתו היא שכיוון שהדבר בא מיושר שכלם (לפי טיבעם), ולא מאמת התורה, המכריחה את האדם להישאר ישר גם בזמנים שקשה, כשיש להם ניסיון – הם בועטים, כמו שבעטו במצוות סוכה כשהקב"ה ניסה

ד פ י - ע י ו ן

יב

אותם בנקודה זו, והקדיר עליהם חמה. ברגע שיש קצת קושי – מתהפך הכל מהקצה לקצה, וכל דרכם מתעוותת ונמשכת לכיוון הרע.

[ובספר אבן שלמה (לגר"א) כתב על המעשים החיצוניים שנראים יפה, ועיקר דבריו על האפיקורסים, שיש להם מידות טובות כדי שיימשכו אחריהם...].

ונראה מקצת מן המקצת בעניין ההפכפכות של הגויים :

- **המצרים** יכולים לחיות במצרים מאות שנים כמכירי טובה ליעקב אבינו וליוסף, על שהצילו אותם מהרעב, וכלכלו את מצרים בתבונה. אלא שברגע אחד, נכנס לליבם חשד שמבחינה מציאותית הוא רחוק מאוד, שאותם השכנים השקטים והנעימים יחליטו להילחם ולעלות מן הארץ, וכתוצאה מחשד רחוק זה – מיד לשכוח את כל הכרת הטוב, ולגזול ולרצוח באכזריות את מי שמעולם לא עשה להם כל עוול, רק בגלל חששות ליבם.
- וכך אותם **רומאים שתקנו גשרים** – החריבו את בית המקדש, **תיקנו שווקים** – ויצאו בגזירות איומות ומשטר אכזרי מאין כמוהו, והכל בשם הצדק והיושר.
- ושמענו **הרגש נוסף** מאחד הת"ח, שאצל הגויים **גם ההטבה שלהם מטרתה להרע לרוחניות של עם ישראל**. והדגים ע"י המקרה המזעזע של **בת הקיסר**, שרצתה להציל את רבי ישמעאל, והצלה זו היא כולה לדבר עבירה. וכשאביה לא הסכים – ביקשה לקלוף את עור פניו באכזריות נוראה. ואין אנו יודעים מה **נורא יותר** – ה"הצלה" או **המיתה המשונה**. וזה רואים בוודאות: שגם המעשה החיובי כביכול, אין בו כוונה למען הצלת הזולת, אלא גם הוא **חלק מרצון הגוי לעבוד את עצמו**, ולהחטיא את מטרת הבריאה – עם ישראל ותורתו.
- וכן במשלי (יד, לד) "**חסד לאומים חטאת**" (ויעוין בגמרא במסכת בבא בתרא דף י:).

והלך עבורנו הוא, שמידות טובות של האדם – **אין די להניחם** על פי הטבע ללא שימור או טיפוח, וצריך להיות **מיושר על פי התורה**, כי אם זה "טבעי" – זה מתמסס ברגע שיש ניסיון או שינוי כיוון הרוח. מה שאדם **עובד ועמל בו** – הוא הקניין האמיתי של האדם, **והוא המבט הנכון, ולפי זה האדם נדון**. ויהי רצון שנבין ונפנים את הלקח, ובכך תהיה גם לנו **תועלת מסוגיית רומי ושווקיה**.